

8 Powstanie listopadowe

WYMAGANIA WYNIKAJĄCE Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ

XXXI. Ziemie polskie i ich mieszkańcy w latach 1815–1848.

Uczeń:

- 2) wyjaśnia genezę powstania listopadowego i opisuje jego następstwa;
- 3) opisuje działania władz powstańczych, charakter toczonych walk oraz międzynarodową reakcję na powstanie.

Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) charakteryzuje ruch spiskowy na ziemiach polskich;
- 2) prezentuje oceny polskiej historiografii dotyczące powstania listopadowego i roli jego przywódców.

CZAS ZAJĘĆ

3 godziny lekcyjne

CELE LEKCJI

Uczeń:

ZNA

- daty: 1819, 1821, 1828, 29/30 XI 1830, 20 XII 1830, 25 I 1831, 14 II 1831, 25 II 1831, IV 1831, V 1831, IX 1831, X 1831
- postacie: Nikołaja Nowosilcowa, Waleriana Łukasińskiego, Bonawentury Niemojowskiego, Wincentego Niemojowskiego, Piotra Wysockiego, Józefa Zaliwskiego, Maurycego Mochnackiego, Józefa Chłopickiego, Iwana Dybicza, Jana Skrzyneckiego, Ignacego Prądzyńskiego, Iwana Paskiewicza, Jana Krukowieckiego
- przyczyny wybuchu powstania

ROZUMIE

- pojęcia: Wolnomularstwo Narodowe, Towarzystwo Patriotyczne, „kaliszanie”, sprzyśnięcie Wysockiego, noc listopadowa, powstanie listopadowe, zsyłka na Syberię, stan wojenny, noc paskiewiczowska
- różnice pomiędzy legalną opozycją a tajną działalnością spiskową
- w jakich okolicznościach doszło do wybuchu powstania listopadowego
- znaczenie powstania listopadowego dla nasilenia się polskich dążeń niepodległościowych

POTRAFI

- scharakteryzować sytuację polityczną w Królestwie Polskim w przededniu wybuchu powstania listopadowego
- opisać legalną opozycję oraz główne organizacje spiskowe działające w Kongresówce przed 1830 r.

- wyjaśnić genezę powstania listopadowego
- scharakteryzować przebieg nocy listopadowej
- opisać przebieg walk powstańczych
- omówić postawy polskich elit politycznych wobec powstania
- scharakteryzować reakcje opinii międzynarodowej na powstanie listopadowe
- wskazać momenty przełomowe dla przebiegu powstania
- opisać następstwa powstania listopadowego
- scharakteryzować opinie historyków na temat powstania listopadowego i jego przywódców

Materiał realizowany na pierwszej godzinie lekcyjnej

I. WPROWADZENIE

Prosimy uczniów o wykonanie następujących poleceń:

- Wymieńcie decyzje, jakie w sprawie dawnych ziem Rzeczypospolitej Obojga Narodów zostały podjęte na kongresie wiedeńskim.
- Przedstawcie najważniejsze prawa zawarte w konstytucji Królestwa Polskiego.
- Oceńcie, czy waszym zdaniem konstytucja Kongresówki gwarantowała szeroki pakiet praw politycznych i obywatelskich.

Podsumowując, zwracamy uwagę na fakt, że konstytucja Królestwa Polskiego była jedną z najbardziej liberalnych w tamtych czasach, ale chociaż gwarantowała szereg swobód, to jednak bardzo szybko się okazało, że car nie zamierzał jej przestrzegać. Do czego to doprowadziło? – zapowiadamy, że dowiemy się tego na dzisiejszej lekcji. Podajemy temat lekcji: *Na drodze do powstania listopadowego*.

II. ROZWINIĘCIE

Dzielimy klasę na cztery grupy i rozdajemy im instrukcje. ►

Grupa I

Zapoznacie się uważnie z treścią podrozdziału *Łamanie konstytucji i ograniczanie swobód Królestwa Polskiego* (s. 82), a następnie sporządźcie krótką notatkę, w której przedstawicie przykłady łamania przez cara konstytucji i ograniczania swobód.

Grupa II

Zapoznacie się uważnie z treścią podrozdziału *Łamanie konstytucji i ograniczanie swobód Królestwa Polskiego* (s. 82), a następnie sporządźcie krótkie sprawozdanie mieszkańca ówczesnej Warszawy, w którym przedstawicie swoje uwagi dotyczące sprawowania władzy przez Aleksandra II jako króla.

Grupa III

Zapoznacie się uważnie z treścią dwóch pierwszych akapitów podrozdziału *Wybuch powstania listopadowego* (s. 84) oraz treścią tekstu źródłowego (m1, s. 84), a następnie sporządźcie krótką notatkę, w której przedstawicie przyczyny oraz określcie cele zawiązania spisku Wysockiego.

Grupa IV

Zapoznacie się uważnie z treścią dwóch pierwszych akapitów podrozdziału *Wybuch powstania listopadowego* (s. 84) oraz treścią tekstu źródłowego (m2, s. 85), a następnie spo-

rządźcie krótką notatkę, w której zaprezentujecie wpływ sytuacji międzynarodowej na nastroje w Królestwie Polskim.

Po wykonaniu zadania rozdajemy karty pracy i prosimy poszczególne zespoły o odczytanie swoich notatek. Pozostali uczniowie w trakcie wystąpień uzupełniają w karcie pracy zadanie 1.

Opowiadamy, że ogromną rolę w budowaniu nastrojów sprzyjających wybuchowi powstania odegrały legalna opozycja i organizacje spiskowe. Krótko charakteryzujemy działalność „kaliszan”. Zwracamy jednak uwagę na fakt, że znaczna część działań przeciwko carowi miała charakter tajny, a ich symbolem stała się postać Waleriana Łukasińskiego.

Następnie dzielimy uczniów na trzy grupy, rozdajemy im instrukcje z zadaniami oraz udostępniamy linki do stron z audycjami i artykułami.

Grupa I

Zapoznacie się z materiałami dostępnymi w Internecie. Posłuchajcie uważnie audycji radiowej *Spór o postać Waleriana Łukasińskiego...* nagranej przez Polskie Radio oraz przeczytajcie tekst Andrzeja Włuska *Walerian Łukasiński*.

Następnie przygotujcie scenariusz filmowy, w którym zaprezentujecie sylwetkę Waleriana Łukasińskiego i przedstawicie jego działalność na tle rozwijających się w Królestwie Polskim organizacji spiskowych.

Grupa II

Zapoznacie się z materiałami dostępnymi w Internecie. Obejrzyjcie uważnie film *Kalendarz historyczny: Walerian Łukasiński – życie w kajdanach* oraz przeczytajcie tekst *Działalność Wolnomularstwa Narodowego i Narodowego Towarzystwa Patriotycznego* autorstwa Anny Stelmach, a następnie przygotujcie scenariusz filmu dokumentalnego, w którym zaprezentujecie działalność obu organizacji.

Grupa III

Zapoznacie się z materiałami dostępnymi w Internecie. Przeczytajcie uważnie tekst zamieszczony na stronie Polskiego Radia pod audycją *Bonawentura Niemojowski – sól w oku cara* oraz wysłuchajcie audycji Andrzeja Sowcy z cyklu *Kronika niezwykłych Polaków* poświęconej postaci Bonawentury Niemojowskiego, a następnie przygotujcie scenariusz filmu dokumentalnego, w którym zaprezentujecie działania podejmowane przez opozycję legalną wobec cara.

Warto tydzień przed planowanymi zajęciami poprosić uczniów o wyszukanie materiałów poświęconych braciom Niemojowskim i Walerianowi Łukasińskiemu oraz o zapoznanie się z metodami tworzenia scenariuszy filmowych. W tym celu można się posłużyć filmem instruktażowym *Jak napisać scenariusz filmowy?* dostępnym w Internecie.

Po zakończeniu pracy zespoły prezentują swoje scenariusze. W trakcie wystąpień zadajemy pytania, np.:

- › Jakie były główne cele Wolnomularstwa Narodowego i Towarzystwa Patriotycznego?
- › Czy działania „kaliszan” miały szansę realizacji?

III. PODSUMOWANIE

W ramach podsumowania wspólnie z uczniami staramy się odpowiedzieć na pytania:

- › Jakie czynniki zadecydowały o wybuchu powstania listopadowego?

Mówimy, że sytuacja w kraju stawała się coraz bardziej napięta.

METODY KONTROLI

Uczniowie formułują ustnie odpowiedzi do polecenia 1 z podsumowania w podręczniku (s. 93).

PRACA DOMOWA

Przygotujcie się do debaty oksfordzkiej, która odbędzie się na trzeciej lekcji poświęconej powstaniu listopadowemu.

Wybieramy w klasie ośmiu uczniów i dzielimy ich na dwa zespoły. Ponadto wybieramy marszałka, sekretarza oraz trzech ekspertów. Pozostała część klasy ma zadawać pytania debatującym. Warto wspomnieć, że uczniowie będą nagradzani za zabieranie głosu, przy czym ważne, aby przestrzegali zasad debaty i odzywali się w odpowiednim momencie.

W celu przypomnienia klasie, jak wygląda debata oksfordzka, udostępniamy dwa filmy instruktażowe. ▶

Następnie podajemy uczniom tezę debaty: *Powstanie listopadowe nie miało szansy się udać.*

Przypominamy uczniom, że jedna z grup będzie bronić tej tezy, a druga będzie się starać ją obalić.

Polecamy uczniom przydatne materiały – teksty źródłowe w podręczniku (m11 i m12, s. 92), artykuły oraz filmy w Internecie. ▶

Materiał realizowany na drugiej godzinie lekcyjnej

I. WPROWADZENIE

Prosimy uczniów, aby przypomnieli, jak się przedstawiała sytuacja w Królestwie Polskim w przededniu wybuchu powstania listopadowego. W tym celu uczniowie wykonują następujące polecenia:

- ▶ Przedstaw politykę cara względem Królestwa Polskiego.
- ▶ Omów działalność Wolnomularstwa Narodowego i Towarzystwa Patriotycznego.

Zapowiadamy, że na dzisiejszej lekcji omówimy przebieg powstania listopadowego i konsekwencje, jakie w jego wyniku poniosło Królestwo Polskie.

II. ROZWINIĘCIE

Mówimy, że powstanie wybuchło w nocy z 29/30 listopada 1830 r. Charakteryzujemy krótko przebieg nocy listopadowej. Zwracamy uwagę na postawy dowództwa i ludu Warszawy. W trakcie zadajemy uczniom pytania:

- ▶ Jaki wpływ na dalszy przebieg powstania mogło mieć nieschwytnie wielkiego księcia Konstantego?
- ▶ Jak sądzicie, które momenty nocy listopadowej można uznać za sukces powstańców, a które mogły zwiastować porażkę?

Następnie dzielimy klasę na pięć grup, rozdajemy im instrukcje ▶ oraz udostępniamy linki do stron. ▶

Grupa I

Jesteście korespondentami francuskiej gazety, którzy relacjonują przebieg powstania listopadowego na ziemiach polskich. Waszym zadaniem jest napisanie depeszy do redakcji, w której poinformujecie wydawcę o najważniejszych wydarzeniach, jakie rozgrywały się w Królestwie Polskim od 30 listopada 1830 do końca lutego 1831 r. W waszej relacji powinny się pojawić następujące informacje: kto stał na czele powstańców, jakie były najważniejsze działania zbrojne i momenty zwrotne powstania. Określcie też nastawienie różnych grup społecznych do powstania. Skorzystajcie z podrozdziałów w podręczniku: *Wybuch powstania listopadowego* (s. 84–86) oraz *Detronizacja Mikołaja I* (s. 86–87).

Grupa II

Jesteście korespondentami brytyjskiej gazety, którzy relacjonują przebieg powstania listopadowego na ziemiach polskich. Waszym zadaniem jest napisanie depeszy do redakcji, w której przedstawicie znaczenie detronizacji Mikołaja I dla dalszego rozwoju sytuacji w Królestwie Polskim. Przyjrzyjcie się temu wydarzeniu z punktu widzenia powstańców, ale również sygnatariuszy aktu końcowego kongresu wiedeńskiego. Skorzystajcie z podrozdziału *Detronizacja Mikołaja I* (s. 86–87) oraz tekstów źródłowych (m5 i m6, s. 87).

Grupa III

Jesteście przedstawicielami polskich władz, którzy odpowiadają za informowanie o nastawieniu innych państw do powstania. Przygotujcie o tym specjalną notę, której adresatem będą władze powstańcze. W tym celu zapoznajcie się z dwoma fragmentami z polecanego wcześniej do debaty wywiadu z historykiem Michałem Zarychtą *Wybuch powstania listopadowego: Jaką politykę zagraniczną prowadziły władze Królestwa Polskiego i czy była ona skuteczna?* oraz *Jaką postawę przyjęły społeczeństwa Zachodu w stosunku do powstania listopadowego?* Wykorzystajcie również treść podpisu dodanego do ilustracji w podręczniku (m4, s. 86).

Grupa IV

Jesteście korespondentami francuskiej gazety, którzy relacjonują przebieg powstania listopadowego na ziemiach polskich. Waszym zadaniem jest napisanie depeszy do redakcji, w której poinformujecie wydawcę o najważniejszych wydarzeniach, jakie rozgrywały się w Królestwie Polskim od lutego 1831 r. do upadku powstania. W waszej relacji powinny się pojawić następujące informacje: kto stał na czele powstańców, jakie były najważniejsze bitwy i momenty zwrotne powstania. Określcie też nastawienie różnych grup społecznych do powstania. Skorzystajcie z dwóch podrozdziałów podręcznika: *Wojna polsko-rosyjska* (s. 87–89, bez ostatniego akapitu na s. 89) oraz *Upadek powstania* (s. 90).

Grupa V

Jesteście emisariuszami działającymi na ziemiach zabranych. Waszym zadaniem jest przygotowanie raportu o działaniach powstańczych podejmowanych przez tamtejszą ludność. Uwzględnijcie w nim najważniejsze postacie oraz główne miejsca walk. Skorzystajcie z ostatniego akapitu podrozdziału *Wojna polsko-rosyjska* (s. 89) oraz zapoznajcie się z biografią Emilii Plater dostępną w Internecie.

Po wykonaniu zadania prosimy uczniów o zaprezentowanie swoich prac na forum klasy. Pozostałe grupy uzupełniają tabelę w zadaniu 2 w karcie pracy.

Mówimy, że powstanie zakończyło się porażką. Polakom przyszło zapłacić wysoką cenę za nieudany zryw. Wyświetlamy film *Powstanie listopadowe* dostępny w Internecie. ▶
Następnie uczniowie uzupełniają zadanie 3 w karcie pracy.

III. PODSUMOWANIE

Zadajemy pytanie:

► Jak sądzicie, dlaczego powstanie zakończyło się porażką?

W trakcie dyskusji możemy wykorzystać tablicę lub flipcharta i poprosić uczniów o zapisanie najciekawszych spostrzeżeń.

METODY KONTROLI

Uczniowie zapisują na kartkach poznane na dzisiejszej lekcji zagadnienia, zjawiska, procesy, które uważają za najważniejsze. Następnie ochotnicy odczytują na forum klasy swoje notatki i podają uzasadnienie dokonanego wyboru.

PRACA DOMOWA

Przypominamy uczniom o debacie, która odbędzie się na kolejnej lekcji.

Materiał realizowany na trzeciej godzinie lekcyjnej

I. WPROWADZENIE

Zapowiadamy, że na dzisiejszej lekcji zajmiemy się oceną powstania listopadowego. Ustawiamy w klasie ławki w taki sposób, aby układem przypominała ona salę rozpraw w sądzie. Następnie uczniowie zajmują odpowiednie miejsca.

Prosimy, aby uczniowie zapisali na kartkach, czy ich argumenty są broniące tezy dzisiejszej debaty czy też ją odrzucają. Nauczyciel liczy kartki i przekazuje je jury.

Rozdajemy w klasie żółte i czerwone kartki oraz wyjaśniamy, że po ostatnich wystąpieniach i głosach publiczności uczniowie będą mogli podjąć decyzje na nowo.

Przypominamy zasady debaty oxfordzkiej i podajemy jej dzisiejszy temat: *Powstanie listopadowe nie miało szansy się udać.*

II. ROZWINIĘCIE

Rozpoczynamy debatę.

Po wygłoszeniu wszystkich mów debatujących oraz odpowiedziach na pytania publiczności następuje ponowne głosowanie. Sędzia podlicza wszystkie głosy. Całą debatę wygrywa drużyna, która ma większą liczbę zwolenników.

III. PODSUMOWANIE

Prosimy uczniów, aby podzielili się swoimi refleksjami na temat dzisiejszej lekcji. Co im się w niej najbardziej podobało, z czym mieli największe trudności.